

خوانش انتقادی اهداف شاخص‌های ده‌گانه طرح تربیتی مدارس امین

معصومه صمدی / دانشیار گروه فلسفه تعلیم و تربیت پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، تهران، ایران

Fsamadi30@yahoo.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2380-8075

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>

دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۲۰ - پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۵

چکیده

هدف از انجام این پژوهش، خوانش انتقادی اهداف شاخص‌های ده‌گانه طرح تربیتی مدرسه امین است. روش پژوهش کیفی از نوع تحلیل محتواست. جامعه تحقیق در این مطالعه چارچوب مفهومی طرح تربیتی مدرسه امین، مصوبه معاونت تبلیغ حوزه علمیه قم است. یافته‌های حاصله حاکی از این است که طرح تربیتی امین برخوردار از قابلیت‌هایی است که به استفاده از ظرفیت دانش‌آموختگان حوزه‌های علمیه در آموزش و پرورش، پررنگ شدن حوزه تربیت با تمرکز بر تربیت اعتقادی و عبادی و اخلاقی در مدارس، تلاش جهت برقرار کردن ایجاد ارتباط بین دانش‌آموزان و روحانیون منجر می‌شود. ضمن اینکه اهداف طرح با کاستی‌هایی مواجه است. از کاستی‌های اهداف این طرح می‌توان به این موارد اشاره کرد: نسبت برقرار نکردن اهداف شاخص‌های ده‌گانه با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش؛ مشخص نبودن رویکرد حاکم بر اهداف و شاخص‌ها؛ فقدان مبانی نظری؛ روشن نبودن ملاک استخراج شاخص‌ها؛ روشن نبودن نسبت بین شاخص‌ها و دوره‌های تحصیلی؛ فقدان پیوست اعتبارسنجی شاخص‌ها؛ نبود ارتباط منطقی بین شاخص‌ها؛ یک‌جنس نبودن شاخص‌ها؛ روشن نبودن محتوای آموزشی درباره تک‌تک شاخص‌ها؛ و فقدان برنامه عملیاتی برای تک‌تک شاخص‌ها. از این رو لازمه گسترش این طرح در مدارس، بازاندیشی درباره موارد یادشده است.

کلیدواژه‌ها: خوانش انتقادی، اهداف، شاخص‌ها، طرح تربیتی، مدرسه امین.

یکی از ابعاد تربیت، تربیت دینی است. تربیت دینی مجموعه اعمال عمدی و هدفدار به منظور آموزش گزاره‌های معتبر یک دین به افراد دیگر است؛ به نحوی که آن افراد در عمل و نظر به آن آموزه متعهد و پایبند شوند (داوودی، ۱۳۹۰، ص ۲۶). اهمیت تربیت دینی در نظام آموزشگاهی به حدی است که در «مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» (۱۳۹۰، ص ۱۵۴)، از این بُعد تحت عنوان یکی از ساحت‌های تربیت به نام ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی یاد شده است. ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی بخشی از جریان تربیت است، که ناظر به رشد و تقویت مرتبه قابل قبولی از جنبه دینی و اخلاقی حیات طیبه در وجود متربیان بوده و شامل همه تدابیر و اقداماتی است که جهت پرورش ایمان و التزام آگاهانه و اختیاری متربیان به مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، اعمال و صفات اعتقادی، عبادی و اخلاقی، در راستای تکوین و تعالی هویت دینی و اخلاقی متربیان صورت می‌پذیرد. لذا قلمرو ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، ناظر به خودشناسی و خودسازی، خدانشناسی، توحیدمحوری، نبوت، معاد و ولایت‌محوری است (مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰، ص ۲۹۹). گستره این ساحت به حدی است که ارتباطات انسان در عرصه‌های چهارگانه خدا، خود و دیگران و طبیعت را پوشش می‌دهد. ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی زیربنای سایر ساحت‌های پنج‌گانه تربیت (اجتماعی و سیاسی، زیستی و بدنی، زیبایی‌شناختی و هنری، اقتصادی و حرفه‌ای، و علمی و فناوری) است. بر این اساس، بین این ساحت و دیگر ساحت‌های تربیت رابطه طولی وجود دارد؛ اما به طور مستقیم و درجه یک، تمرکز این ساحت بر تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی است و دربرگیرنده تمام ابعاد دین، یعنی اعتقادات، اخلاقیات و احکام است.

تربیت اعتقادی یکی از ابعاد تربیت دینی است که معطوف به بعد آموزش اصلی‌ترین موضوعات اعتقادی، شامل توحید، معاد، عدل، نبوت، امامت، ولایت فقیه، نظام خلقت و مسائل مربوط به آن است. تربیت اعتقادی مهم‌ترین رکن تربیت دینی است. تدین بدون اعتقاد به عقاید بنیادین دینی بی‌معناست. مؤلفه‌های اعتقاد عبارت است از شناخت، پذیرش و محبت. «شناخت» بدین معناست که دانش‌آموز در باب اصول پنج‌گانه دین اطلاعات کافی داشته باشد. پس از شناخت، بحث «پذیرش» در تربیت اعتقادی، بحث کلیدی است. پذیرش بدون شناخت ممکن نیست. پذیرش توأم با شناخت است که با خود، عشق و محبت به همراه می‌آورد و باورها را شکل می‌دهد. آسیبی که تربیت اعتقادی را تهدید می‌کند، این است که اعتقادات در متربیان یا دانش‌آموزان، بدون شناخت، بدون عقلانیت، بدون مدلل بودن و با استفاده از تلقین و القا ایجاد شود که در چنین صورتی، اعتقادات ناپایدار و شکننده خواهد بود (صمدی، ۱۴۰۰ ب). اعتقادات، پایه و اساس اخلاقیات و احکام است. به لحاظ فقهی، اعتقاد بر این است که آموزش اصول بنیادی عقاید باید استدلالی باشد و آموزش غیراستدلالی در این محتوای آموزشی حرام است (موسوی، ۱۳۹۱). اینجاست که عقلانیت در این بعد از تربیت دینی معنا می‌یابد. عقلانیت، یعنی مدلل

بودن. امروزه به دلیل رشد روزافزون رسانه‌های ارتباطی و ظهور پلورالیسم دینی، دانش‌آموزان با پرسش‌ها و شبهات فراوانی در حوزه دین‌داری مواجه‌اند. در چنین شرایطی، دین‌ورزی هنگامی توان ادامه حیات را می‌یابد که موجودیتی مدلل و عقلانی داشته باشد (کارکن بیرقی و همکاران، ۱۳۹۴). تربیت و عقلانیت، با یکدیگر ملازم‌ت دارند. تنها، امری که قابل دفاع عقلانی است، می‌تواند بخشی از تربیت قرار گیرد. دستاوردهای عقلانیت در تربیت اعتقادی عبارت است از: احترام به آزادی و اختیار متربی؛ پرورش تفکر انتقادی؛ اندیشیدن به جای حفظ اندیشه‌های دیگران؛ جلوگیری از تعصب و دعوت به گفت‌وگو؛ و دستیابی به یقین و آرامش روانی (همان). تربیت اخلاقی معطوف به شناخت مسائل و موضوعات اصلی اخلاقی (بایدها و نبایدها) است و التزام به آن در تکوین شخصیت انسان با توجه به مسائل و چالش‌های اخلاقی روز، لازم است (مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). هدف تربیت اخلاقی، تعالی نفس است. اخلاق انسان را به رفتار ارتباطی. ارتباط درون‌شخصی (ارتباط انسان با خود یا به عبارتی رعایت حقوق خود) و ارتباط برون‌شخصی (ارتباط انسان با دیگران یا رعایت حقوق دیگران) برمی‌گرداند. در این ارتباطات، اولویت با ارتباط انسان با خود و رعایت حقوق خود است. اخلاق ضمانت اجرایی می‌خواهد. ضمانت اجرایی اخلاق به شرایط فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بسیار وابسته است. اخلاق را نباید یک امر رها و غیرمرتبط با شرایط دانست. انسان نمی‌تواند فارغ از فرهنگ، محیط، شرایط تاریخی، اخلاقی زندگی کند. به اعتقاد قراملکی (۱۳۹۶)، ترویج اخلاق به صورت مستقیم، مغایر، متضاد و بیگانه با شرایط و زمینه‌های عملی و اجتماعی است. قراملکی (۱۳۹۶) به نقل از کنفسیوس یادآور می‌شود، بزرگ‌ترین حکم اخلاقی این است که انسان به خود دروغ نگوید. شاخص‌های اخلاقی را باید براساس حقوق و وظایف تعیین کرد. تربیت عبادی نیز معطوف به آگاهی از احکام و وظایف شرعی در زندگی فردی و اجتماعی است.

تعمیق معرفت و ایمان دانش‌آموزان به اعتقادات، اخلاق و احکام الهی (که همان معرفت و ایمان به دین اسلام است)، مهم‌ترین رسالت تعلیم و تربیت در نظام اسلامی است. قرآن کریم به‌عنوان منبع وحی الهی، منبع اصلی اعتقادات، اخلاق و احکام است. تعقل، اساس معرفت دینی است و به‌معنای قدرت تجزیه و تحلیل و ربط قضایا و سنجش و ارزیابی یافته‌ها براساس نظام معیار است. حکمت به‌معنای علم محکم و استوار زمانی شکل می‌گیرد که فرد در فرایند صحیح تفکر با هدایت و رهبری عقل سلیم و نقل صحیح قرار گیرد. ایمان مبتنی بر تفکر، اساس اعمال دینی است. هیچ عمل دینی بدون حضور تفکر و تعقل معنا و مفهوم ندارد (سند برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱، ص ۲۰).

طرح تربیتی مدارس امین، یعنی حضور مبلغ دینی در مدارس دخترانه و پسرانه دوره‌ها و پایه‌های مختلف آموزشی، در راستای تعمیق و تقویت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی دانش‌آموزان مطرح شده است. این طرح توسط معاونت تبلیغ حوزه‌های علمیه مطرح شد و توسط ستاد همکاری‌های آموزش و پرورش و

حوزه‌های علمیه طراحی و اجرا گردید. نحوه‌ی اجرایی شدن این طرح به این صورت بود که این طرح در قالب انعقاد تفاهم‌نامه بین حوزه‌های علمیه و مدیر وقت آن، آیت‌الله حسینی بوشهری، و آقای مظفر (وزیر وقت آموزش و پرورش) (۱۳۷۹) شکل گرفت. به دنبال این تفاهم‌نامه، همکاری بین حوزه‌های علمیه و آقای حاجی (وزیر وقت آموزش و پرورش) ادامه یافت و توافق‌نامه‌ای جامع‌تر از گذشته به امضای مدیر محترم حوزه‌های علمیه و آقای فرسیدی (وزیر وقت آموزش و پرورش) (۱۳۸۵) رسید. مهم‌ترین دستاورد این توافق‌نامه، تشکیل ستاد همکاری‌های حوزه‌های علمیه و آموزش و پرورش بود که دبیرخانه آن با دو دفتر در تهران و قم استقرار یافت. دوره جدید همکاری‌ها، با ابلاغیه وزیر وقت آموزش و پرورش به شماره ۴۷۵۱۸، مورخ ۱۳/۳/۱۳۹۲، به ادارات کل استان‌ها و انتصاب معاون پرورشی و فرهنگی اداره کل به دبیری کمیته همکاری استان، به مرحله اجرا درآمد. مدیر وقت حوزه‌های علمیه نیز در نامه‌ای مشابه، تفاهم‌نامه و آیین‌نامه کمیته همکاری را به حوزه‌های علمیه استان‌ها ابلاغ کرد. در سایه این ارتباط و همکاری بین حوزه‌های علمیه و وزارت آموزش و پرورش بود که طرح‌های تربیتی متعددی از جمله «طرح تربیتی مدارس امین» مطرح شد. اجرای طرح تربیتی مدارس امین در نظام آموزش و پرورش، از سال ۱۳۸۶ آغاز شد. هدف کلان و اصلی این طرح (طرح تربیتی مدارس امین) تقویت و تعمیق تربیت اسلامی در دانش‌آموزان است؛ به طوری که باورها و رفتارهای اساسی دینی در وجود آنها نهادینه شود (طرح تربیتی مدارس امین، ۱۳۹۴).

در «طرح تربیتی مدارس امین» با هدف نهادینه‌سازی باورها و رفتارهای دینی یا به عبارتی پرورش فضایل اخلاقی و جلوگیری از ردایل اخلاقی در دانش‌آموزان، شاخص‌های ده‌گانه‌ای مطرح شده است (طرح تربیتی مدارس امین، ۱۳۹۴). حاصل این طرح، شکل‌گیری دو نوع مدارس است که با نام «مدارس امین نوع اول» و «مدارس امین نوع دوم» شناخته شده است. مدارس امین نوع اول مدرسی‌اند که حوزه‌های علمیه متولی آنهاست؛ یعنی برنامه‌ریزی، آموزش و ارزشیابی این مدارس توسط حوزه‌های علمیه انجام می‌شود. مدارس امین نوع دوم مدرسی‌اند که مدیریت این مدارس به عهده «وزارت آموزش و پرورش» است و حوزه‌های علمیه با توجه به ضوابط تعریف‌شده که مورد تأیید آموزش و پرورش قرار گرفته است، به این مدارس مبلغ اعزام می‌کنند. در حال حاضر این طرح در بخش اعظم مدارس وابسته به آموزش و پرورش استان‌های سراسر کشور در حال اجراست.

با توجه به اهمیت تقویت و تعمیق تربیت دینی در دانش‌آموزان در نظام آموزش و پرورش رسمی و عمومی، در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) که قانون اساسی نظام آموزش و پرورش محسوب می‌شود، بر استفاده از ظرفیت‌های حوزه‌های علمیه در آموزش و پرورش در قالب راهکارهایی از قبیل راهکارهای شماره ۲/۸، ۲/۱، ۷/۲ و ۷/۳ تأکید شده است. علاوه بر این، نهادینه‌سازی و تقویت همکاری بین این دو بخش (یعنی حوزه‌های علمیه و آموزش و پرورش) برای نهادینه کردن معرفت و باور به معارف الهی (به ویژه اعتقاد به توحید، معاد و ولایت، انتظار با رویکرد قرآنی، روایی و عقلانی) در دانش‌آموزان، مورد توجه ویژه قرار گرفته است (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

بررسی‌های به‌عمل‌آمده در زمینه عملکرد مبلغان مدارس تحت پوشش طرح امین در شهر تهران (۱۴۰۰) حاکی از این است که به‌دلیل کلی بودن و وجود ابهام در برخی از این شاخص‌های ده‌گانه، معمولاً مبلغان در مدارس به فعالیت‌هایی دیگری از قبیل برگزاری فعالیت‌های مناسبتی، برگزاری مسابقات قرآن، برگزاری سخنرانی‌های مذهبی، پاسخ به شبهات دینی دانش‌آموزان، برگزاری یوم‌الله‌ها مشغول‌اند (صمدی، ۱۴۰۰ الف). البته هرچند این فعالیت‌ها هم بی‌ربط با حوزه تربیت نیست، اما به‌دلیل حضور معاونین پرورشی در مدارس، این فعالیت‌ها، برای مبلغان طرح تربیتی مدارس امین درجه دو محسوب می‌شوند. به همین دلیل، تحلیل و بررسی انتقادی شاخص‌ها، احصای ابهامات، تلاش برای برطرف کردن آنها و ارتقای کیفیت آنها می‌تواند نقشه تعریف‌شده‌ای را برای انجام فعالیت در مدارس در اختیار مبلغان قرار دهد. از این‌روست که تحلیل و بررسی انتقادی این شاخص‌ها بسیار ضروری است؛ چراکه به تقویت و تعمیق این شاخص‌ها در فرایند یاددهی - یادگیری و ارتقای عملکرد مبلغان در مدارس منجر خواهد شد. از این‌رو سؤالی که مطرح است، این است که ابهامات درونی این شاخص‌های ده‌گانه چیست؟

۱. مفاهیم کلیدی

۱-۱. خوانش انتقادی

مراد از خوانش انتقادی، فراتر از متن گام برداشتن و آگاهی دادن به مخاطب است. خوانش انتقادی بر بررسی متن، آن‌گونه که باید باشد، تأکید می‌کند (کرایب، ۱۳۹۳، ص ۲۵۶). خوانش انتقادی به‌دنبال این است که ضرورتاً از اجزا و عناصر متن فراتر رود و کلیت متن را واکاوی کند. خوانش انتقادی خوانش و رای عناصر کالبدی جهت رمزگشایی، به‌چالش کشیدن منطق و عقلانیت سیستمی متن، معمازدایی و آشنایی‌زدایی است (آدورنو، ۱۳۹۶، ص ۳۳).

۱-۲. هدف

هدف، نقطه پایان یا فعالیتی است که در یک برنامه‌ریزی قصد رسیدن به آن را داریم. هدف را نتیجه مطلوب یک رفتار نیز تعریف کرده‌اند. اهداف آموزشی ویژگی‌ها و نتایجی هستند که نظام آموزشی می‌خواهد به آنها دست یابد. به‌عبارت‌دیگر، دانش، بینش و مهارت‌هایی که مطلوب یک جامعه‌اند و از قبل برنامه‌ریزی شده‌اند و مسیر حرکت نظام آموزشی را تعیین می‌کنند، «اهداف آموزشی» نامیده می‌شوند. این اهداف لازم است از ویژگی‌هایی بدین شرح برخوردار باشند:

- هدف‌ها باید مشخص و روشن، چالش‌برانگیز، قابل دستیابی، قابل سنجش و اندازه‌گیری و ارزشمند باشند؛
- افراد باید در زمینه دستیابی به اهداف متعهد بوده، برای تحقق آنها از انگیزه‌های قوی برخوردار باشند؛
- هدف‌ها باید با یکدیگر سازگاری و انسجام داشته و نباید با یکدیگر تعارض و ناهماهنگی داشته باشند؛

اهداف باید مطابق با شرایط جهانی و واقعیت‌های منطقی محلی تدوین شوند؛ به‌گونه‌ای که بتوان آنها را متناسب با تغییر و تحولات جهانی و منطقه‌ای بازنگری و اصلاح کرد (عبداللهی، ۱۳۹۱، ص ۱۵۰).

در حوزه آموزش، اهداف به سه دسته غایی، واسطه‌ای و رفتاری تقسیم می‌شوند. شکوفایی فطرت، دستیابی به حیات طیبه، و قرب الهی، از جمله اهداف غایی‌اند که مطلوبیت ذاتی دارند و از ویژگی‌هایی همچون همسازی با فطرت، جامعیت، برانگیزندگی، عدم محدودیت و وحدت‌نهایی با هدف آفرینش برخوردارند (اعرافی، ۱۳۸۷، ص ۳۱-۳۲). اهداف واسطه‌ای با استفاده از عناصر پنج‌گانه تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق، با استفاده از مبانی انسان‌شناختی، معرفت‌شناختی و ارزش‌شناختی اسلام در عرصه‌های چهارگانه ارتباط انسان با خدا، خود، دیگران و طبیعت مطرح شده است؛ که در میان عناصر پنج‌گانه یادشده، عنصر «تعقل» جنبه محوری دارد (سند برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱، ص ۲۱).

۱-۳. شاخص

واژه «شاخص» یا «معرف»، به معنای اعم، مفهوم یا عددی است که اندازه کمیته معینی را مشخص می‌کند. در واقع، شاخص به مفهوم اعم آن، همان اعداد و آمارهای خام است؛ ولی به معنای اخص، شاخص عددی است که نسبت کمیته معینی را به کمیته مبنا نشان می‌دهد. شاخص‌ها سری‌های خلاصه‌شده داده‌ها، در رابطه با موجودی‌ها و جریان‌هایند که در ابتدا برای اندازه گرفتن جنبه‌های شرایط اقتصادی و اجتماعی و برای تجزیه و تحلیل و تصمیمات مربوط به سیاست مطرح شده‌اند (شهزادی، ۱۳۶۷، ص ۱۷۵). شاخص‌ها به منزله معیارهایی هستند که به وسیله آنها می‌توان کمیته و کیفیت یک موضوع را اندازه‌گیری کرد. شاخص‌ها اولین مجموعه اطلاعات درباره یک موضوع را در اختیار قرار می‌دهند و اولین پل ارتباطی با موضوع موردنظرند. تأثیر گسترده شاخص‌ها در شناخت موضوعات و به تبع آن در ارزیابی و برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی، ضرورت اهتمام و دقت کافی در تعیین شاخص‌ها را روشن می‌سازد (صالحی امیری و محمدی، ۱۳۸۹، ص ۲۲۶). شاخص‌ها انواعی دارند که عبارت است از: شاخص‌های فزودنی؛ شاخص‌های جمعیتی؛ شاخص‌های اجتماعی و شاخص‌های فرهنگی. سابقه تدوین شاخص‌های فرهنگی، برخلاف شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی، بسیار کم است. در سطح جهانی برای اولین بار یونسکو در سال ۱۹۹۸م (به نقل از صالحی امیری و محمدی، ۱۳۸۹، ص ۱۸۹) با تهیه گزارش جهانی فرهنگ به ارائه شاخص‌های فرهنگی کشورهای جهان همراه با داده‌های آن پرداخت که هنوز هم پیرامون ماهیت، حدود و ابعاد این شاخص‌ها بحث‌های زیادی مطرح است. شاخص‌های بخش فرهنگ به علت ارتباط گسترده با دیگر بخش‌ها، از تنوع زیادی برخوردار است (صالحی امیری و محمدی، ۱۳۸۹، ص ۲۲۷-۲۳۱). بنابراین، شاخص‌ها برای اندازه‌گیری میزان دستیابی به آرمان‌ها یا اهداف از قبل تعیین‌کننده در یک سازمان استفاده می‌شوند.

۲. چارچوب مفهومی طرح تربیتی مدارس امین

۲-۱. هدف کلان طرح تربیتی مدارس امین

هدف اصلی، تربیت دانش‌آموزانی است که باورها و رفتارهای اساسی دینی در وجود آنها نهادینه شود و برخی از رفتارهای ضروری ارزشی را به تناسب ظرفیت و رشد خود تجربه کنند.

۲-۲. شاخص‌های طرح تربیتی مدارس امین

۲-۲-۱. خودشناسی و شناخت جایگاه انسانی

هدف این شاخص، آشنایی دانش‌آموزان با هویت انسانی خویش به‌منظور فراهم کردن زمینه‌ی خداشناسی و حرکت به‌سوی تکامل معنوی با راهکارهایی از این قبیل است: تبیین و ترسیم برتری انسان در گردونه‌ی هستی و کرامت انسانی با توجه به آیات و روایات؛ تبیین و ترسیم دقیق و هوشمندانه‌ی پیچیدگی آفرینش انسان و ویژگی‌های روحی و روانی و معنوی او؛ و فضاسازی برای ارائه‌ی توانمندی‌های دانش‌آموز در زمینه‌های مختلف ورزشی، اخلاقی، انضباطی و هنری (معاونت تبلیغ و امور فرهنگی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۶).

۲-۲-۲. محبت و عشق به خدا

هدف این شاخص، نهادینه‌سازی و تثبیت محبت و عشق به خدا، قرآن و اهل‌بیت علیهم‌السلام در دل دانش‌آموزان است. راهکارهای ارائه‌شده برای دستیابی به این هدف، عبارت‌اند از: تبیین حکمت الهی و آموزه‌های دینی؛ تبیین ویژگی‌های محبت به خدا؛ تبیین جلوه‌های رحمانی و محبت‌آمیز خدا به بندگان؛ تبیین جلوه‌های شاد اهل‌بیت علیهم‌السلام در دنیا و آخرت؛ تبیین نعمت‌های الهی، اعم از مادی و معنوی؛ تبیین عنایات الهی و معصومان علیهم‌السلام در حل مشکلات؛ معرفی ائمه علیهم‌السلام به‌عنوان ولی‌نعمتان و واسطه‌های فیض الهی؛ تبیین اصرار بر هدایت توسط اهل‌بیت علیهم‌السلام؛ تبیین برخی از رفتارهای عاشقانه و فداکاری‌های یاران اهل‌بیت علیهم‌السلام؛ تبیین احترام به سادات؛ تبیین آداب ارتباط با اهل‌بیت علیهم‌السلام؛ گره زدن شادی‌های دانش‌آموزان به اهل‌بیت علیهم‌السلام؛ و... (معاونت تبلیغ و آموزش‌های کاربردی اداره‌ی کل همکاری‌های تبلیغی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۴).

۲-۲-۳. ایمان به غیب

هدف از این شاخص، تبیین نقش امور غیبی در زندگی انسان و مقدرات انسان است. روش‌ها و راهکارهای دستیابی به این هدف عبارت است از: بیان تأثیر عوامل معنوی در زندگی و موفقیت انسان، مثل خواندن قرآن، دعا، ذکر، وضو، صلوة رحم برای طول عمر و صدقه برای دفع بلا و کسب آثار معنوی؛ بیان ثواب و عقاب اعمال، مثل نعمت‌های بی‌شمار الهی در بهشت و عذاب‌های متعدد در جهنم؛ توجه دادن دانش‌آموزان به وجود مسائل غیبی از طریق تشبیه امور غیبی به امور نامحسوس؛ تبیین امدادها و الهامات غیبی همچون طوفان شن در طبرس و... توسط مربی؛ بیان خاطراتی از امدادهای الهی برای دانش‌آموزان توسط خود آنان؛ سؤال از دانش‌آموزان درباره‌ی تأثیر ایمان

به غیب در زندگی شخصی و تحصیلی، راه‌اندازی روزنامهٔ دیواری برای بیان خاطرات و نوشتن شعر و مقاله... دربارهٔ ایمان به غیب و تأثیر عوامل غیبی در زندگی دانش‌آموزان؛ درخواست نقاشی از دانش‌آموزان دربارهٔ بهشت و جهنم؛ بیان عجز دانشمندان بزرگی مثل *ابوعلی سینا* و *انیستین...* در درک اغلب اسرار خلقت؛ بیان قانون عمل و عکس‌العمل همراه با آسیب‌شناسی این مسئله و اینکه قوانین الهی گاهی در عرض هم‌مانند و همدیگر را خنثا می‌کنند؛ مقایسه میان انسان‌های معتقد و غیرمعتقد به غیب، نماز اول وقت، پرهیز از لقمهٔ حرام، نماز شب، روزه گرفتن، احترام به پدر و مادر (معاونت تبلیغ و امور فرهنگی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۶).

۲-۴. نماز

هدف این شاخص، تبیین اهمیت جایگاه نماز و علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به آن در جهت تقویت روحیهٔ تعبد و ایجاد علقه و ارتباط مستمر با خداوند متعال است. روش‌ها و راهکارهای دستیابی به این شاخص عبارت است از: آموزش فلسفه، ثواب، آثار و برکات دنیوی و اخروی نماز و بیان عواقب و پیامدهای دنیوی و اخروی ترک نماز به تناسب سن کودکان؛ نهادینه کردن فرهنگ نماز و تبیین اهمیت آن از طریق آموزش نماز از سنین قبل از دبستان به‌وسیلهٔ سی‌دی آموزشی، کتاب مصور، نمایش، تمرین نماز از دبستان در مدارس؛ توجه اولیا به نهادینه کردن نماز در منزل از طریق بردن کودکان به نماز جماعت مساجد؛ تشویق دانش‌آموزان به نماز از طرق مختلف، مثل دادن بهترین سجاده به آنان، پوشیدن لباس خوب و معطر، و اهمیت دادن به نماز اول وقت؛ برنامه‌ریزی برای نماز خواندن دانش‌آموزان از سال دوم و سوم دبستان؛ تشویق (کلامی و غیر کلامی) دانش‌آموزان در مدرسه توسط مدیر و معلمان جهت اجرای نماز؛ آسان جلوه دادن نماز و رعایت تدرج در دعوت به نماز؛ الگو بودن معلمان و کادر مدرسه در زمینهٔ اهمیت دادن و تقید به نماز و... (معاونت تبلیغ و امور فرهنگی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۶).

۲-۵. گناه‌گریزی

این شاخص با هدف نهادینه کردن روحیهٔ گناه‌گریزی در دانش‌آموزان طراحی شده است؛ چراکه دوری از گناه موجب صفای باطن، روشن شدن دل‌ها و انعطاف‌پذیری در برابر حق می‌شود. روش‌ها و راهکارهای دستیابی به این شاخص عبارت‌اند از: تبیین زشتی گناه و آثار و پیامدهای دنیوی و اخروی آن، مثل رابطهٔ غیبت‌کننده و مردارخواری؛ تبیین گناه کلیدی و کبیره مثل دروغ؛ بیان اینکه گناه موجب کم شدن عمر و حبس دعا و فقر و بلا می‌شود؛ بیان اینکه انسان همواره در محضر خداست و رسول خدا ﷺ و امام زمان ﷺ شاهد اعمال ما هستند؛ تبیین زشتی و سم بودن گناه با توجه به آیات و روایات موجود؛ عبرت گرفتن از کسانی که به آموزه‌های دین توجه نکرده‌اند؛ و تبیین بن‌بست‌های اخلاقی - اجتماعی - فرهنگی و... در جوامع غیردینی؛ توجه به اثرپذیری مخاطبان از محیط و گروه‌های مذهبی؛ توجه به قانون عمل و عکس‌العمل (از مکافات عمل غافل مشو)؛ ارائهٔ الگوهای خوب که در شرایط نامناسب گناه را ترک کرده‌اند، مثل حضرت یوسف علیه السلام و...؛ تبیین دلیل و فلسفهٔ حرمت گناهان و بیان اینکه

اعمال ما در شخصیت ما اثرگذار بوده و جزء شخصیت ماست؛ تبیین محاسبه و مراقبه با استناد به آیات و روایات (معاونت تبلیغ و امور فرهنگی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۶).

۲-۲-۶. حیا

هدف این شاخص، نهادینه کردن حیا، عفت، نجابت است و راهکارهای دستیابی به این هدف عبارت‌اند از: تبیین سیمای حیا براساس آیات و روایات؛ بیان آثار و برکات دنیوی و اخروی حیا؛ بیان عواقب و پیامدای منفی دنیوی و اخروی بی‌حیایی؛ تبیین تفاوت حیا با خجالت و کمرویی؛ بیان اینکه بی‌حیایی موجب افت تحصیلی است؛ فرهنگ‌سازی از طریق پرهیز از عوامل بی‌حیایی؛ رعایت حیا و جلب منافع؛ توجه دادن اولیای دانش‌آموزان به پوشش مناسب خواهر و برادر در خانه؛ اعتدال در رابطه صمیمی پدر و مادر نزد کودکان؛ مواظبت والدین بر عدم ایجاد زمینه‌های کنجکاوی ناصحیح؛ تحریک عواطف عمومی و غیرت ملی و دینی در برابر اهداف و برنامه‌های دشمن در زمینه گسترش بی‌حیایی در جامعه؛ بیان تاریخچه چادر و پوشش در فرهنگ ملی و سنن تاریخی؛ توجه دادن به اینکه مهم‌ترین نیاز زن، حیا و عفت است؛ حریم نگه داشتن معلم و پرهیز از عوامل بی‌حیایی در رفتار و گفتار؛ تعریف و تمجید از فرد باحیا؛ و تبیین ارتباط متقابل بین حیا و گناه (معاونت تبلیغ و امور فرهنگی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۶).

۲-۲-۷. صداقت و راست‌گویی

هدف این شاخص، نهادینه‌سازی صداقت در رفتار و گفتار دانش‌آموزان است؛ چراکه سعادت و نجات انسان بر پایه راستی در گفتار و کردار استوار است که دارای آثار دنیوی و اخروی، مادی و معنوی است که از طریق ارائه الگوهای از افراد راستگو؛ تخفیف در تنبیه‌ها در صورت راست‌گویی؛ تبیین دقیق درست‌کاری و ابعاد آن؛ فرهنگ‌سازی برای درست‌کاری و اتقان، و... ترویج می‌یابد (معاونت تبلیغ و امور فرهنگی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۶).

۲-۲-۸. امر به معروف و نهی از منکر

هدف این شاخص، تقویت حس مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان درباره خود و دیگران برای نهادینه کردن فریضه امر به معروف و نهی از منکر از طریق راهکارهای ذیل است: تبیین امر به معروف و نهی از منکر و جوانب مختلف آن با آیات و روایات؛ بیان برکات و آثار امر به معروف و نهی از منکر؛ تبیین تقدم مصالح جمعی بر منافع فردی (معاونت تبلیغ و امور فرهنگی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۶).

۲-۲-۹. ارزش علم و اهمیت عالم

هدف این شاخص، تبیین اهمیت علم و جایگاه عالم از نظر اسلام و نهادینه‌سازی علم‌آموزی در میان دانش‌آموزان است. روش‌ها و راهکارهای دستیابی به این شاخص عبارت است از: بیان اهداف علم و تفاوت اهداف در علوم

مختلف؛ بیان آثار دنیوی، اخروی، مادی و معنوی علم؛ یادآوری محبوبیت علم نزد خداوند؛ ایجاد انگیزه برای علم‌آموزی؛ برنامه‌ریزی برای نهادینه‌سازی استفاده بهینه از وقت؛ اجتناب از حافظه‌مداری؛ و... (همان).

۲-۱-۲. نظام اسلامی، ولایت فقیه و تقلید

هدف این شاخص، نهادینه‌سازی اعتقاد و التزام عملی به نظام اسلامی و ولایت فقیه و تبیین ضرورت تقلید است. روش‌ها و راهکارهای ارائه‌شده عبارت است از: تبیین ضرورت قانون‌پذیری انسان و نیاز او به حکومت و حاکم و بیان فواید و آثار وجود رهبر؛ بیان دلایل اولویت نظام ولایت فقیه و نقد عالمانه نظام‌های دیگر؛ بیان نقش‌پذیرش یا عدم‌پذیرش ولایت در ارتقا یا سقوط جایگاه معنوی انسان، برانگیختن غیرت مذهبی و ملی دانش‌آموزان به‌وسیله بیان مشکلات و تهاجم‌های خاموش و توطئه‌های مخفی و آشکار غرب؛ تفکیک کاستی‌های دولت و ضعف مسئولان از نظام و توجه دادن به اینکه اشتباهات مسئولان به اسم نظام و رهبری تمام نشود؛ ذکر موفقیت‌ها و توانمندی‌های نظام و کشور با توجه به تمام موانع، مشکلات و محدودیت‌ها؛ احترام به نمادهای مقاومت و دفاع مقدس و دعوت از آنان برای بیان خاطرات؛ یادآوری وظایف هریک از افراد در برابر نظام، علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به نظام و ولی فقیه؛ تصویرسازی از جامعه بی‌توجه به حلال و حرام، مثل خوردن امور مشمئزکننده‌ای همچون خون و سوسک و... در برخی از کشورها؛ و تبیین برخی از وحشیگری‌ها در غرب و... (همان).

هدف اصلی شاخص‌های ده‌گانه یادشده، تربیت دانش‌آموزانی است که باورها و رفتارهای اساسی دینی در وجود آنها نهادینه شود و برخی از رفتارهای ضروری ارزشی را به تناسب ظرفیت و رشد خود تجربه کنند. از این‌رو ویژگی اول طرح تربیتی امین به کار بستن شاخص‌های ده‌گانه توسط مبلغین طرح امین مستقر در مدارس تحت پوشش طرح تربیتی امین است.

۳. سیاست‌های تربیتی در دوره‌های مختلف تحصیلی

۳-۱. دوره ابتدایی

سیاست تربیتی در این دوره، مبتنی بر توصیف و نشان دادن زیبایی‌های شاخص‌های تربیتی و ترسیم زشتی‌های ناهنجاری‌های اخلاقی است. محوریت قرآن و عترت، توجه به تفاوت‌های فردی (تداوم، ممارست و تمرین) در امر تربیت، دفاع از انقلاب و رهبری، و اعتدال و میانه‌روی، از سیاست‌هایی هستند که در همه دوره‌ها باید مورد توجه باشند (معاونت تبلیغ و آموزش‌های کاربردی اداره کل همکاری‌های تبلیغی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۴).

۳-۲. دوره راهنمایی

در این دوره، علاوه بر توصیف، لازم است دلایل و براهین دینی و عقلی برای شاخص‌های تربیتی بیان گردد. توجه شود که استدلال‌ها باید بسیار ساده و روان مطرح شوند (معاونت تبلیغ و آموزش‌های کاربردی اداره کل همکاری‌های تبلیغی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۴).

در این دوره، علاوه بر استدلال و برهان باید شاخص‌های تربیتی را به‌گونه‌ای نهادینه ساخت که فرد برای ورود به دانشگاه و مصون ماندن از آفت‌های محیط مختلط دختران و پسران و شاخص‌های ضد تربیتی و رفتارهای روشنفکر مآبانه آماده شود (همان).

۴. روش پژوهش

روش پژوهش تحلیلی یکی از انواع روش‌های پژوهش کیفی است. روش پژوهش کیفی بر دیدگاه تفهیمی مبتنی است که به چگونگی تفسیر، درک، تجربه و به‌وجود آمدن پدیده مورد مطالعه اشاره دارد. هدف پژوهش تحلیلی، تبیین، توصیف و تفسیر پدیده مورد مطالعه است (کراسول، ۲۰۱۲). روش پژوهش تحلیلی، برحسب کارکردهایش، در میان دو طیف «توصیف» و «نقد» مورد توجه قرار گرفته است. در بخش توصیف، ویژگی‌های مفاهیم که به روشن‌بینی در تفکر منجر شود، مورد بررسی قرار می‌گیرد. توصیف، از دو زاویه در پژوهش تحلیلی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. توصیف دقیق یا پاره‌پاره که تنها به تحلیل مفاهیم منفرد می‌پردازد. در مقابل توصیف دقیق، توصیف جامع قرار دارد. توصیف جامع توصیفی است که در آن، شبکه مفهومی و روابط مفاهیم با یکدیگر جست‌وجو می‌شوند و حاصل آن، به تعبیر رابلی (۱۹۴۹)، به نقل از باقری و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۱۳۴) دستیابی به «جغرافیای منطقی» مفاهیم است که استراسون (۱۹۹۲)، به نقل از باقری و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۱۵۴) از آن تحت عنوان «متافیزیک توصیف» یاد کرده است. در قطب دیگر این روش پژوهش، «نقد» قرار دارد. نقد ناظر به فعالیتی است که برای کالبدشکافی مفاهیم و تجزیه و تحلیل آنها به کار می‌رود؛ به‌گونه‌ای که نتیجه، به تعبیر ویتگنشتاین، به «درمانگری فکری» (intellectual therapy) و کنار گذاشتن استفاده نامناسب از مفاهیم منجر می‌شود. درمانگری فکری به منحل شدن بسیاری از مسائل کاذب منجر خواهد شد (ر.ک: باقری و همکاران، ۱۳۸۹). نقد مثبت، یعنی رویکرد همدلانه با یک نقطه نظر؛ و نقد منفی به معنای آشکار کردن سازه‌های مفهومی، استدلال‌ها و صورت‌بندی‌های سست است. لازم به ذکر است که لازمه نقد در یک نوشتار یا ارائه شفاهی یک موضوع، درک مطلب و فهمیدن موضوع است که این امر شامل شناسایی و درک عناصر مطالعه و اهمیت مفاهیم صریح یا ضمنی آنهاست؛ به‌گونه‌ای که پژوهشگر، مفاهیم ذهنی گزارش شده را به همان طریق که محقق به کار برده است، تفسیر کند. جامعه تحقیق در این مطالعه، طرح تربیتی مدارس امین است که مصوبه معاونت تبلیغ حوزه‌های علمیه (۱۳۹۴) می‌باشد. از آنجاکه خوانش انتقادی اهداف شاخص‌های ده‌گانه این طرح موضوع این مطالعه است، بر این اساس نمونه مورد مطالعه، اهداف شاخص‌های ده‌گانه است که به‌طور هدفمند انتخاب شدند و مورد تحلیل قرار گرفتند.

۵. یافته‌ها

یافته‌های حاصل از خوانش انتقادی شاخص‌های ده‌گانه طرح مدارس تربیتی امین در جداول شماره ۱، ۲ و ۳ منعکس شده است که در ابتدا ظرفیت‌های مغفول مشترک، در ادامه ظرفیت‌های مغفول اختصاصی، و در نهایت راهکارهای مواجهه مطرح شده است.

جدول ۱: ظرفیت‌های مغفول محتوایی مشترک بین شاخص‌های ده‌گانه طرح تربیتی مدارس امین

ردیف	ظرفیت‌های مغفول مشترک شاخص‌های ده‌گانه
۱	مشخص نبودن رویکرد دستیابی به هدف کلی و شاخص‌های ده‌گانه
۲	مغفول ماندن چگونگی انتخاب این شاخص‌ها
۳	مغفول بودن جایگاه تعقل
۴	مغفول بودن محتوا برای پرورش شاخص‌های ده‌گانه
۵	مغفول بودن روش برای نهادینه کردن این شاخص‌ها
۶	مغفول بودن چگونگی عملیاتی کردن این شاخص‌ها در مدارس
۷	مغفول بودن زمینه‌سازی‌های لازم برای عملیاتی نمودن شاخص‌های ده‌گانه
۸	مغفول بودن نقطه برش در هر دوره و هر پایه تحصیلی
۹	مغفول بودن مفهوم‌سازی درباره مفاهیم کلیدی مطرح در هر کدام از شاخص‌ها
۱۰	مغفول ماندن چگونگی دستیابی به این شاخص‌ها
۱۱	مغفول بودن ارتباط درونی این طرح با اسناد تحولی از جمله سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

تحلیل داده‌های حاصل از جدول (۱)، حاکی از این است که شاخص‌های تربیتی مدارس امین با وجود نقاط قوت، با کاستی‌هایی مواجه‌اند. از کاستی‌های مشترک شاخص‌های ده‌گانه این نکته است که براساس تعریفی که از شاخص وجود دارد، شاخص‌ها معمولاً برای اندازه‌گیری میزان دستیابی به آرمان‌ها یا اهداف از قبل تعیین شده مورد استفاده قرار می‌گیرند. اگر این تعریف از شاخص را بپذیریم، باید بگوییم که جنس شاخص‌های ده‌گانه مطرح شده، عمدتاً از جنس اهداف واسطی تربیت‌اند که بیشتر در زمینه ارتباط انسان با عرصه‌های سه‌گانه خدا، خود و دیگران مطرح است. علاوه بر این، مبهم بودن، کلی بودن، مغفول بودن محتوا و روش‌های دستیابی به شاخص‌های ذکر شده، مغفول بودن برنامه‌های اجرایی و عملیاتی برای اجرایی کردن هر یک از این شاخص‌ها در دوره‌ها و پایه‌های مختلف تحصیلی، از جمله کاستی‌های شاخص‌های ده‌گانه است که چنانچه مورد توجه دست‌اندرکاران طرح قرار گیرد، به مراتب بر کیفیت طرح افزوده می‌شود و در عمل هم نتایج رضایت‌بخشی خواهد داشت.

جدول ۲: ظرفیت‌های مغفول محتوایی اختصاصی برخی از شاخص‌های ده‌گانه طرح تربیتی مدارس امین

نام شاخص	ظرفیت‌های مغفول اختصاص شاخص‌های ده‌گانه
خودشناسی	نسبت انسان مطلوب در این طرح با انسان مطلوب سند تحول بنیادین آموزش و پرورش یا انسان تراز سند چیست؟
	موانع خودشناسی در این شاخص مورد توجه قرار نگرفته است
محبت، عشق به خدا	خودنقدی و نقدپذیری، کلیدواژه اساسی در خودشناسی است؛ اما آن‌گونه که باید، در طرح تربیتی مورد توجه قرار نگرفته است
	در بخش روش‌ها تنها بر محبت به اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small> تأکید شده است؟ چرا محبت به خدا و قرآن محل تأکید نبوده است؟
ایمان به غیب	محبت نتیجه معرفت است. در زمینه ایجاد معرفت، چنان که انتظار می‌رود، زمینه‌سازی نشده است
	مغفول بودن نقش الگوها در ایمان به غیب
نماز	کم‌توجهی به ایجاد علاقه‌مندی به نماز در دانش‌آموزان
	کم‌توجهی به باطن نماز
	کم‌توجهی به ایجاد معرفت به نماز در دانش‌آموزان
	کم‌توجهی به ایجاد باور و گرایش درونی به نماز
	توجه حداکثری به ظاهر نماز
حیا	چگونگی دستیابی به حیا مشخص نشده است
	عوامل مؤثر بر حیا مشخص نشده است
ارزش علم و عالم	نسبت این شاخص با شاخص‌های دیگر چیست؟
	چگونگی تبیین اهمیت علم در جامعه دانش‌آموزی مشخص نشده است
	چگونگی نهادینه کردن اهمیت علم در جامعه دانش‌آموزی مشخص نشده است
	جایگاه تعقل در پرورش این شاخص چیست؟
	نقش عوامل سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مؤثر خارج از آموزش و پرورش در پرورش این شاخص چیست؟
این شاخص با شاخص‌های پیشین همجنس نیست؟	

تحلیل داده‌های حاصل از جدول (۲) حاکی از این است که علاوه بر ظرفیت‌های مغفولی که در جدول (۱) به آن اشاره شد، برخی شاخص‌ها، از قبیل خودشناسی، محبت و عشق به خدا، ایمان به غیب، نماز، حیا و ارزش علم و عالم، به لحاظ محتوایی با کاستی‌های دیگری نیز مواجه‌اند. از این رو لازم است محتوای این شاخص‌ها، با ادیباتشان مورد بازاندیشی قرار گیرد و تا جایی که ممکن است، شاخص‌ها به لحاظ مفهومی در چارچوبی روشن، قابل فهم و قابل دفاع ارائه شود؛ چراکه این شاخص‌ها قرار است دستمایه مبلغان طرح امین در مدارس جهت اجرا قرار گیرد. در صورت وجود ابهاماتی در این شاخص‌ها، مبلغان در عمل با مشکلاتی مواجه خواهند شد. براساس ظرفیت‌های مغفول احصاشده، راهکارهای ارتقای طرح تربیتی در جدول (۳) آمده است.

جدول ۳: راهکارهای پیشنهادی جهت بازاندیشی در شاخص‌های ده‌گانه طرح تربیتی مدارس امین

ردیف	راهکارهای بازاندیشی در شاخص‌های ده‌گانه
۱	رعایت اصول طرح‌نویسی
۲	ایضاح اهداف به‌طور دقیق با محوریت «انسان تراز سند تحول بنیادین»
۳	ایضاح مبانی نظری طرح تربیتی مدارس امین با تمرکز بر ساحت‌های شش‌گانه تربیت انسان تراز سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۴	بازتعریف شاخص‌ها براساس مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۵	بازنویسی فعالیت‌ها و اقدامات مبلغ در مدارس براساس شاخص‌های طرح
۶	مشخص کردن محتوای دستیابی به هر شاخص
۷	مشخص کردن شیوه دستیابی به اهداف هر شاخص‌ها
۸	تعیین نقطه برش برای هر یک از شاخص‌ها در هر دوره و پایه تحصیلی
۹	طراحی و تدوین برنامه اجرایی برای عملیاتی کردن این شاخص‌های ده‌گانه
۱۰	مشخص کردن خروجی مورد انتظار
۱۱	مشخص کردن روش ارزشیابی از خروجی مورد انتظار (ارزشیابی تحقق‌محور)
۱۲	تصویب خروجی این فرایند در مراجع قانونی حوزه

تحلیل یافته‌های حاصل از جدول (۳) حاکی از این است که براساس ظرفیت‌های مغفول طرح تربیتی مدارس امین، راهکارهای ارتقای این طرح، بازاندیشی در مبانی نظری طرح، بازاندیشی در تعریف شاخص‌ها براساس مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، طراحی برنامه عملیاتی برای هر یک از شاخص‌ها جهت اجرا در دوره‌ها و پایه‌های مختلف تحصیلی، مشخص کردن خروجی مورد انتظار و شیوه ارزشیابی است که در چنین شرایطی اجرای این شاخص‌ها در مدارس می‌تواند در مسیر خود قرار گیرد و زمینه را برای تقویت و تعمیق آموزه‌های دینی در مدارس فراهم کند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این مطالعه، خوانش انتقادی اهداف شاخص‌های ده‌گانه طرح تربیتی مدرسه امین بود که با استفاده از روش پژوهش تحلیلی انجام شده است. جمع‌بندی خوانش انتقادی اهداف شاخص‌های ده‌گانه حاکی از این است که این طرح با وجود نقاط قوت خود در زمینه تقویت و تعمیق تربیت دینی در مدارس، با کاستی‌هایی مواجه است که مواجهه هوشمندانه با این ظرفیت‌های مغفول، به ارتقای کیفیت طرح منجر خواهد شد. برخی از ظرفیت‌های مغفول این طرح عبارت‌اند از: مشخص نبودن نسبت این طرح با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش؛ مشخص نبودن مبانی نظری حاکم بر طرح؛ روشن نبودن ملاک استخراج شاخص‌های ده‌گانه؛ مشخص نبودن رویکرد حاکم بر اهداف هر یک از شاخص‌ها؛ نبود ارتباط منطقی قابل دفاع بین بعضی از شاخص‌های ده‌گانه؛ یکسان نبودن جنس

شاخص‌های ده‌گانه؛ مشخص نبودن نسبت بین اهداف طرح تربیتی مدارس امین و شاخص‌های ده‌گانه؛ نبود چارچوب مفهومی روشنی پیرامون این شاخص‌ها؛ به تصویر کشیده نشدن نقش آموزش و پرورش در تحقق این شاخص‌های ده‌گانه؛ روشن نبودن نسبت اهداف و دوره‌های تحصیلی با شاخص‌های یادشده؛ مشخص نبودن اینکه آیا این شاخص‌ها اعتباریابی شده‌اند؛ یا اینکه آیا متخصصان تعلیم و تربیت و عالمان دینی این شاخص‌ها را تأیید کرده‌اند؛ یا اینکه آیا این شاخص‌ها مصوبه قانونی دارند. مصوبه قانونی این شاخص‌ها گزارش نشده است.

همچنین برنامه عملیاتی، یعنی محتوای تحقق هر یک از شاخص‌ها، روش ارائه شاخص‌ها، منابع مورد استفاده، روش ارزشیابی برای اجرای هر شاخص گزارش نشده است؛ نقطه برش پیرامون تحقق هریک از شاخص‌ها براساس دوره و پایه تحصیلی گزارش نشده است؛ استفاده از روش نقلی در شاخص‌های ده‌گانه بسیار برجسته است؛ خروجی موردانتظار هریک از این شاخص‌ها مشخص نشده است؛ خروجی موردانتظار طرح تربیتی امین مشخص نشده است.

نکته قابل توجه در طرح این شاخص‌ها این است که به‌نظر می‌رسد این طرح بدون توجه به شرایط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی طراحی شده است؛ چراکه عوامل سیاسی و اجتماعی خارج از آموزش و پرورش است که نگرش دانش‌آموزان را به این شاخص‌ها شکل می‌دهد. بی‌توجهی یا کم‌توجهی به عوامل دخیل و مؤثر بر فرایند تربیت، که به‌خوبی در مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) مورد اشاره قرار گرفته‌اند، در کلیه شاخص‌ها دیده می‌شود.

همچنین برنامه اجرایی شاخص‌ها مشخص نشده است. برنامه اجرایی، برنامه‌ای است که در آن مشخص شده باشد برای هر دوره تحصیلی و به‌دنبال آن هر پایه تحصیلی، چه بخشی یا چه برشی از این شاخص‌ها، توسط چه کسی، با چه محتوایی، با چه روشی، در چه زمانی، با چه منابعی باید اجرا شود و چگونه باید میزان تحقق یا عدم تحقق آن شاخص‌ها در جامعه دانش‌آموزی مورد ارزیابی قرار گیرد. در حال حاضر، طرح تربیتی مدارس امین فاقد چنین پیوستی است.

لازم به ذکر است که در حال حاضر معاونت تبلیغ حوزه‌های علمیه متولی این طرح است. معاونت تبلیغ مأموریتش تبلیغ و ترویج آموزه‌های دینی است. در این معاونت، یک دفتر مطالعات وجود دارد که به‌نظر می‌رسد این دفتر به‌تنهایی نتواند به ویرایش پیشنهادی طرح، که بیشتر محتوایی است، بپردازد. پیشنهاد می‌شود که معاونت تبلیغ به‌همراه معاونت پژوهش حوزه علمیه در تعامل با آموزش و پرورش، که پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش متولی امر پژوهش است، به انجام این ویرایش بپردازند.

از فواید برجسته نظام جامع تربیتی امین «هویت‌بخشی» به طرح است. منظور از هویت‌بخشی، روشن و شفاف شدن اهداف، راهبردها، راهکارها، مأموریت‌ها، فرایندها، وظایف، برنامه‌ها، اقدامات و شیوه‌های ارزشیابی هریک از شاخص‌های ده‌گانه است. در سایه چنین شرایطی است که کارگزاران و مجریان طرح که مبلغان محسوب می‌شوند، در مدارس احساس هویت‌مندی می‌کنند و می‌توانند با برنامه‌ریزی لازم در راستای اهداف تعیین‌شده گام بردارند.

منابع

- آدورنو، تئودور، ۱۳۹۶، *ایده‌الیسم دو مقاله فلسفی*، ترجمه مراد فرهادپور، تهران، هرمس.
- اعراف، علیرضا، ۱۳۸۷، *اهداف تربیت از دیدگاه اسلام*، تهران، سمت.
- باقری، خسرو و همکاران، ۱۳۸۹، *رویکردها و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت*، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- داوودی، محمد، ۱۳۹۰، *تربیت دینی*، زیر نظر علیرضا اعرافی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- سند برنامه درسی ملی*، ۱۳۹۱، تهران، شورای عالی آموزش و پرورش.
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش*، ۱۳۹۰، تهران، شورای عالی آموزش و پرورش.
- شهادی، هرمز، ۱۳۶۷، *کاربرد شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی در برنامه‌ریزی توسعه*، تهران، وزارت برنامه و بودجه.
- صالحی امیری، رضا و سعید محمدی، ۱۳۸۹، *دیپلماسی فرهنگی*، تهران، ققنوس.
- صمدی، معصومه، ۱۴۰۰ الف، *ارزنیابی از عملکرد مبلغین طرح امین شهر تهران*، گزارش پژوهشی، تهران، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.
- _____، ۱۴۰۰ ب، *آسیب‌شناسی تربیت اسلامی دانش‌آموزان در نظام تربیت رسمی و عمومی*، طرح پژوهشی، تهران، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.
- طرح تربیتی مدارس امین*، ۱۳۹۴، قم، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه.
- عبداللهی، حسین، ۱۳۹۱، *درآمدی بر روش‌ها، فنون و مهارت‌های تدریس*، تهران، دانشگاه علامه طباطبائی.
- قراملکی، احد، ۱۳۹۶، «اخلاق، گونه یا از زیست مسئولیت‌پذیرانه»، در: shabestan.ir.
- کرایب، یان، ۱۳۹۳، *نظریه اجتماعی مدرن از پارسونز تا هابرماس*، ترجمه عباس مخبر، تهران، آگه.
- کارکن بیرقی، حبیب و همکاران، ۱۳۹۴، «شک روش‌شناختی، روشی برای تربیت اعتقادی»، *تربیت اسلامی*، سال دهم، ش ۲۰، ص ۱۱۸-۸۹.
- مارشال، کترین، گرچن ب، راس من، ۱۳۷۷، *روش تحقیق کیفی*، مترجمان: علی پارسایان، سیدمحمد اعرابی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.
- مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش*، ۱۳۹۰، تهران، شورای عالی وزارت آموزش و پرورش.
- معاونت تبلیغ و امور فرهنگی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۶، *ارزنیابی طرح تربیتی مدارس امین*، قم، مدیریت مطالعات و پژوهش‌های تبلیغی.
- معاونت تبلیغ و آموزش‌های کاربردی اداره کل همکاری‌های تبلیغی حوزه‌های علمیه، ۱۳۹۴، *طرح تربیتی مدارس امین*، قم، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه.
- موسوی، سیدنقی، ۱۳۹۱، «بررسی وجوب آموزش استدلالی در تربیت اعتقادی»، *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، سال بیستم، ش ۱۵، ص ۷۳-۱۰۰.
- Creswell, j.w., 2012, "Educational research: planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research", Pearson, Boston, *Education*, N. 24 (2), p. 68-76.